

УДК 330.131.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15499509>

Реалізація ризик-менеджменту на підприємствах агросфери: ідентифікація ризиків та фінансове забезпечення

Бунєєв Іван Олександрович

науковий співробітник відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій у тваринництві Інституту тваринництва НААН, Вул. Тваринників, 1-А, Харків, Харківська область, 61026, Україна, bunieievivan001@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-8390-7948>

Царенко Дмитро Григорович

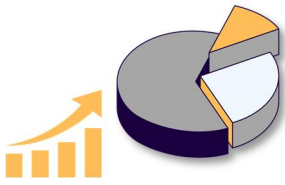
науковий співробітник відділу економіки, менеджменту та трансферу інновацій у тваринництві Інституту тваринництва НААН, Вул. Тваринників, 1-А, Харків, Харківська область, 61026, Україна, tsarenkodmytro77@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-0721-2053>

Прийнято: 19.11.2024 | Оpubліковано: 29.11.2024

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню теоретичних аспектів щодо реалізації ризик-менеджменту на підприємствах агросфери.*

Визначено, що ризики в агросфері є невід'ємною частиною сільськогосподарської діяльності, їх можна ідентифікувати, прогнозувати та мінімізувати за допомогою ефективних стратегій.

Доведено, що ідентифікація ризиків включає аналіз історичних даних, використання сучасних технологій моніторингу, SWOT-аналіз, експертні оцінки та моделювання можливих сценаріїв.

Встановлено, що до пандемії ризику в сільському господарстві були зосереджені на природних та економічних аспектах, тоді як після COVID-19 додалися ризику, пов'язані з глобальними кризами, логістикою, цифровізацією та зміною споживчого попиту. Це вимагає від аграрного сектору більш гнучких стратегій управління ризиками та впровадження сучасних технологій для забезпечення стабільного розвитку.

***Ключові слова:** агросфера, методи, ризик, ризик-менеджмент, стратегія, технології, управління ризиками, цифровізація.*

Implementation of risk management at agricultural enterprises: risk identification and financial support

Bunieiev Ivan

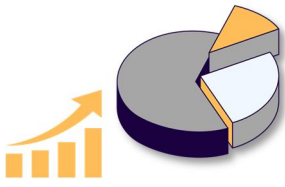
Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Tvarynnykyv Street, 1-A, Kharkiv, Kharkiv region, 61026, Ukraine, bunieievivan001@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-8390-7948>

Tsarenko Dmytro

Researcher of the Department of Economics, Management and Transfer of Innovations in Livestock Farming, Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Tvarynnykyv Street, 1-A, Kharkiv, Kharkiv region, 61026, Ukraine, tsarenkodmytro77@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-0721-2053>

***Abstract.** The article studies the theoretical aspects of implementing risk management in agricultural enterprises.*

It is determined that risk management is an essential tool for ensuring the stable functioning of agricultural enterprises, given their high dependence on natural, economic, and market factors.

It is proven that the main risks in the agricultural sector include natural and climatic risks (droughts, frosts, floods), economic risks (changes in product and resource prices), financial risks (exchange rate instability, access to credit resources), and operational risks (disruptions in supply chains, technical risks). Effective identification and assessment of these risks allow enterprises to develop adaptive strategies.

It was found that before the pandemic, risks in agriculture were focused on natural and economic aspects. In contrast, after COVID-19, risks associated with global crises, logistics, digitalization, and changes in consumer demand were added. This requires the agricultural sector to have more flexible risk management strategies and implement modern technologies to ensure sustainable development.

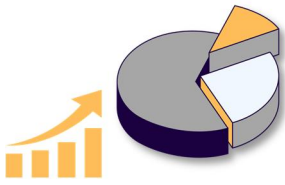
It is substantiated that the main mechanisms for financial support for risk management are agricultural risk insurance, reserve funds, credit and guarantee instruments, and state support. Diversification of financing sources increases enterprises' financial stability.

It was found that modern methods, such as agro-technological innovations, digital solutions (Big Data, satellite monitoring), strategic planning, and business diversification, are necessary for effective risk management.

In general, effective risk management implementation at agricultural enterprises contributes to increasing their competitiveness, reducing potential losses, and creating prerequisites for the industry's sustainable development.

Keywords: *agrosphere, methods, risk, risk management, strategy, technologies, risk management, digitalization.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах аграрний бізнес стикається з численними викликами, які можуть суттєво вплинути на ефективність виробничої діяльності та фінансову стабільність підприємств. Основними факторами, що визначають необхідність впровадження ризик-менеджменту, є зміни кліматичних умов, нестабільність ринкової кон'юнктури, регуляторні

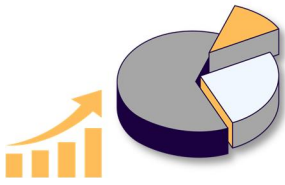
обмеження, а також фінансові труднощі, пов'язані з коливанням валютного курсу та доступом до фінансових ресурсів. У зв'язку з цим, питання ідентифікації ризиків та розробки ефективних механізмів їх фінансового забезпечення набуває особливої важливості.

Ризик-менеджмент у аграрному секторі передбачає системний підхід до аналізу можливих загроз та їх наслідків. Одним із ключових аспектів є ідентифікація ризиків, що включає виявлення внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть негативно впливати на господарську діяльність. До найбільш поширених ризиків належать погодні катаклізми (посухи, повені тощо), ринкові ризики (коливання цін на сільськогосподарську продукцію), фінансові ризики (нестача обігових коштів, кредитні ризики), а також технологічні та кадрові загрози. Визначення потенційних загроз дозволяє підприємствам розробляти превентивні заходи та мінімізувати можливі збитки.

Фінансове забезпечення ризик-менеджменту є не менш важливим аспектом управління аграрним підприємством. Зокрема, це включає механізми страхування сільськогосподарської діяльності, використання хеджування для захисту від ринкових ризиків, залучення кредитних ресурсів, державної підтримки та грантового фінансування. Впровадження ефективних фінансових інструментів дозволяє підприємствам мінімізувати наслідки ризиків та забезпечити стабільний розвиток навіть у складних економічних умовах.

З огляду на вищезазначене, реалізація ризик-менеджменту на підприємствах агросфери є необхідною умовою їх сталого розвитку. Комплексний підхід, що поєднує ідентифікацію ризиків та ефективні фінансові інструменти для їх подолання, сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств та забезпеченню їх довгострокової стабільності. Це підтверджує актуальність дослідження даної теми та необхідність подальшого розвитку методів управління ризиками у сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідженні ризик-менеджменту як інструменту управління діяльності суб'єктів

господарювання, в тому числі аграрної сфери, здійснили вчені: В. Балдинюк [1], О. Бриндзя [2], В. Гранатуров [3], О. Дуброва [4], В. Дюжева, Ю. Жадан, О. Крайнік [5], О. Михайленко [7], І. Новік, І. Посохова, С. Суслікова, І. Федулова та багато інших. Попри численні дослідження, з урахуванням сучасних викликів, на нашу думку, ці питання потребують подальшого аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів щодо реалізації ризик-менеджменту на підприємствах агросфери.

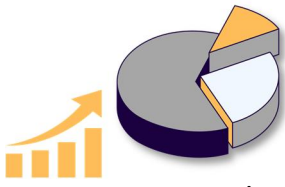
Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на сучасні тенденції глобалізації та стрімкий розвиток науки й технологій, підприємства все частіше стикаються з новими ризиками. Тому управління ризиками стає невід'ємною складовою стратегічного керування підприємством. Система ризик-менеджменту спрямована на виявлення, оцінку, моніторинг і зниження ризиків, а також на використання їх потенціалу для досягнення корпоративних цілей.

Основним завданням ризик-менеджменту є ефективний контроль ризиків, що виникають у процесі господарської діяльності. Важливою його частиною є ідентифікація ризиків, яка включає визначення можливих загроз і їх аналіз [1, 15].

Ідентифікація ризиків у агросфері – це процес виявлення потенційних загроз, які можуть вплинути на сільськогосподарську діяльність. Це перший і найважливіший етап у системі управління ризиками, адже без розуміння можливих проблем неможливо ефективно їх запобігти або мінімізувати.

З огляду на численні наукові праці з теми, що досліджується [3, 6 – 8, 12, 14], виокремимо основні категорії ризиків у агросфері, а саме:

- кліматичні ризики (засуха, повені, заморозки, град, буревії, аномальні температури та ін.);
- біологічні ризики (хвороби рослин і тварин, шкідники, бур'яни, генетичні ризики (мутації, деградація сортів) та ін.);

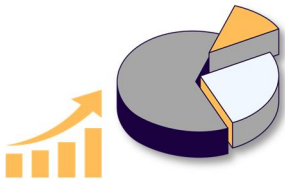

- економічні ризики (коливання цін на продукцію, подорожчання ресурсів (паливо, добрива, корми), коливання курсу валют (для експортерів));
- технологічні ризики (поломки обладнання, відсутність інновацій або низька ефективність технологій, нестача кваліфікованих кадрів);
- фінансові ризики (нестача обігових коштів, високий рівень кредитного навантаження, неплатоспроможність контрагентів);
- юридичні та регуляторні ризики (зміни в законодавстві (податки, субсидії, квоти), обмеження на використання певних добрив або засобів захисту рослин, земельні спори);
- соціальні ризики (демографічні зміни (міграція робочої сили), конфлікти між фермерами та громадськістю, вплив суспільної думки на екологічні стандарти).

Слід сказати, що до пандемії COVID-19 основні ризики в сільському господарстві визначалися переважно природними, економічними та технологічними чинниками. Ідентифікація ризиків базувалася на аналізі попередніх даних, сезонних коливань, прогнозуванні погодних умов і ринкових трендів.

Пандемія COVID-19 внесла суттєві зміни у підходи до ідентифікації ризиків у сільському господарстві. До вже існуючих ризиків додалися нові, а саме:

- ризики глобальних пандемій та санітарно-епідеміологічні загрози (необхідність забезпечення безпеки працівників, впровадження нових стандартів гігієни);
- ризики порушення ланцюгів постачання (закриття кордонів, обмеження на перевезення товарів, нестача робочої сили);
- зміни в поведінці споживачів (збільшення попиту на локальні продукти, органічну продукцію, безконтактні способи покупки);
- посилення ролі цифровізації (необхідність впровадження нових технологій для контролю процесів, дистанційного управління, автоматизації);

– державна підтримка та регулювання (вплив антикризових заходів, змін у фінансуванні та дотаціях).

Таким чином, після пандемії методи ідентифікації ризиків стали більш гнучкими та орієнтованими на оперативне реагування. Використовуються сучасні інформаційні технології, штучний інтелект, великі дані для прогнозування та аналізу потенційних загроз.

Наголосимо, що ідентифікація ризиків є лише початком ефективного управління ними. Після цього важливо розробити стратегії мінімізації та інструменти страхування.

Ідентифікація ризиків у сільському господарстві є ключовим етапом для розробки стратегій управління ними [9-11, 13]. Назвемо основні методи ідентифікації ризиків, які застосовуються в агросфері (Рис. 1), в тому числі:

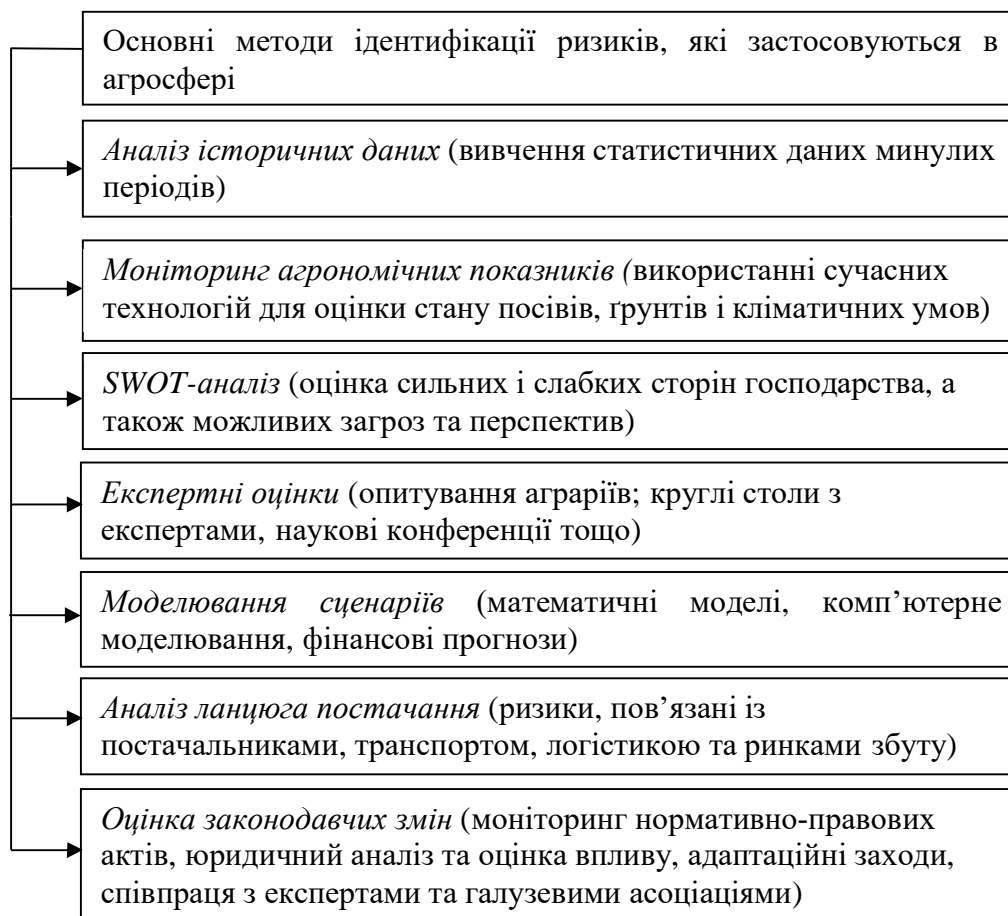
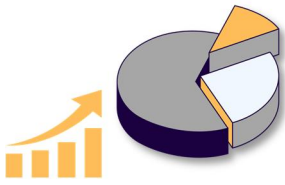

Рис. 1 Основні методи ідентифікації ризиків, які застосовуються в агросфері

Джерело: складено автором на підставі [1, 2, 4, 5]

1. *Аналіз історичних даних.* Суть цього метода полягає у вивченні статистичних даних минулих періодів, що допомагає передбачити можливі ризики. Крім того, використовуються дані про врожайність, погодні умови, поширення хвороб і шкідників, ринкові коливання цін.

Серед інструментів назвемо бази даних аграрних підприємств, Національні статистичні звіти, аналітичні звіти метеослужб, дослідження сільськогосподарських інститутів.

Наприклад, якщо в певному регіоні кожні 5 років трапляється посуха, то варто розглядати ризик її повторення в найближчі роки.

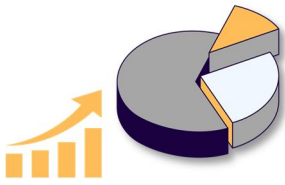
2. *Моніторинг агрономічних показників.* Суть цього метода полягає у використанні сучасних технологій для оцінки стану посівів, ґрунтів і кліматичних умов, що допомагає виявити ризики на ранніх стадіях. Серед основних інструментів назвемо такі:

- супутникові знімки та дрони (відстеження стану полів, виявлення зон посухи або перезволоження);
- метеостанції (отримання оперативних даних про температуру, вологість, вітер);
- ґрунтовий аналіз (оцінка рівня родючості, кислотності та потреби в добривах).

Наприклад, якщо супутникові знімки показують, що частина поля має низьку вегетацію, це може свідчити про дефіцит вологи або хвороби рослин.

3. *SWOT-аналіз* – метод, що дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони господарства, а також можливі загрози та перспективи, в тому числі:

- S (Strengths) – сильні сторони (родючі ґрунти, доступ до води, хороша техніка);
- W (Weaknesses) – слабкі сторони (залежність від одного ринку, старе обладнання);
- O (Opportunities) – можливості (гранти, нові технології, розширення ринків);

– Т (Threats) – загрози (негода, ринкові ризики, шкідники).

Наприклад, якщо аналіз показує, що підприємство має слабку фінансову подушку, то ризик банкрутства під час неврожаю зростає.

4. Експертні оцінки – думки досвідчених фахівців (агрономів, екологів, економістів), які допомагають ідентифікувати ризики, що можуть не бути очевидними. Головними методами збору даних є:

- опитування аграріїв;
- круглі столи з експертами;
- наукові конференції;
- аналітичні звіти галузевих асоціацій.

Наприклад, експерти можуть попередити, що зміни в законодавстві можуть обмежити використання певних добрив, що вплине на врожайність.

5. Моделювання сценаріїв – створення прогнозів на основі різних змінних факторів. При цьому тут враховуються різні сценарії: сприятливий, песимістичний, реалістичний. Інструментами є:

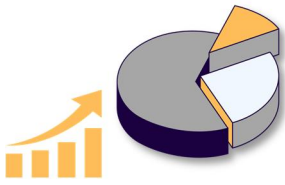
- математичні моделі (прогнозування ймовірності неврожаю);
- комп'ютерне моделювання (симуляція погодних умов та їхнього впливу);
- фінансові прогнози (розрахунок можливих втрат у разі зміни цін).

Наприклад, якщо модель показує, що при підвищенні ціни на паливо на 20% витрати підприємства перевищать прибуток, то потрібно шукати альтернативні варіанти оптимізації витрат.

6. Аналіз ланцюга постачання – виявлення ризиків, пов'язаних із постачальниками, транспортом, логістикою та ринками збуту.

Наприклад, якщо підприємство залежить від одного постачальника насіння, а він раптово припиняє роботу, це може спричинити зрив посівної кампанії.

7. Оцінка законодавчих змін – аналіз законодавства та можливих змін, що можуть вплинути на господарську діяльність. Наприклад, якщо уряд планує

підвищення податків на агросектор, це може вплинути на фінансові ризики підприємства.

Оцінка законодавчих змін як метод ідентифікації ризиків в агросфері є важливим елементом ризик-менеджменту. Вона дозволяє підприємствам вчасно адаптувати свою діяльність до нових вимог, запобігати фінансовим втратам та мінімізувати негативний вплив регуляторних змін.

Назвемо основні аспекти оцінки законодавчих змін у ризик-менеджменті агросфери:

1) Моніторинг нормативно-правових актів, в тому числі:

– відстеження змін у податковому законодавстві, екологічних стандартах, вимогах до сертифікації продукції;

– аналіз нових законопроектів, що можуть вплинути на агробізнес (наприклад, зміни у земельному законодавстві чи митних тарифах).

2) Юридичний аналіз та оцінка впливу, в тому числі:

– визначення можливих ризиків для підприємства (наприклад, підвищення податкового навантаження, необхідність нових дозволів);

– оцінка потенційних витрат на дотримання нових норм і правил.

3) Адаптаційні заходи, які складаються з:

– впровадження механізмів відповідності новим вимогам (наприклад, оновлення виробничих стандартів, зміна логістичних процесів);

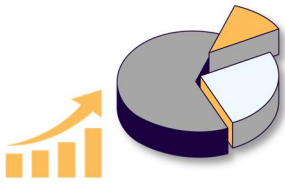
– використання юридичних та фінансових інструментів для мінімізації негативного впливу (податкове планування, страхування юридичних ризиків).

4) Співпраця з експертами та галузевими асоціаціями, що передбачає:

– участь у професійних об'єднаннях та консультації з юристами, що допомагає оперативно реагувати на зміни;

– лобіювання інтересів аграрного сектору на рівні держави.

Отже, оцінка законодавчих змін є ключовим фактором для ефективного управління ризиками в агросфері. Вона дозволяє підприємствам завчасно

реагувати на виклики, зменшувати невизначеність та забезпечувати стабільність своєї діяльності.

Проведене дослідження підтверджує, що ефективна ідентифікація ризиків у агросфері можлива тільки при використанні комплексного підходу, який включає аналіз даних, технології, експертні оцінки та моделювання. Це дозволяє не лише виявити ризики, а й заздалегідь розробити стратегії їх мінімізації.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

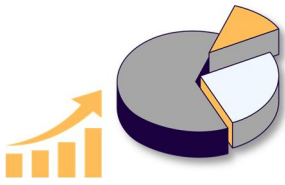
1. Ризик-менеджмент є важливим інструментом забезпечення стабільного функціонування підприємств агросфери, враховуючи їхню високу залежність від природних, економічних та ринкових факторів.

2. Основні ризики в аграрному секторі включають природно-кліматичні (посухи, заморозки, паводки), економічні (зміни цін на продукцію та ресурси), фінансові (нестабільність валютного курсу, доступ до кредитних ресурсів) та операційні (збої в ланцюгах постачання, технічні ризики). Ефективне виявлення та оцінка цих ризиків дозволяють підприємствам розробити адаптивні стратегії.

3. До пандемії ризики в сільському господарстві були зосереджені на природних та економічних аспектах, тоді як після COVID-19 додалися ризики, пов'язані з глобальними кризами, логістикою, цифровізацією та зміною споживчого попиту. Це вимагає від аграрного сектору більш гнучких стратегій управління ризиками та впровадження сучасних технологій для забезпечення стабільного розвитку.

4. Головними механізмами фінансового забезпечення ризик-менеджменту є страхування сільськогосподарських ризиків, резервні фонди, кредитні та гарантійні інструменти, а також державна підтримка. Використання диверсифікації джерел фінансування підвищує фінансову стійкість підприємств.

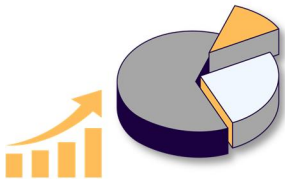
5. Для ефективного управління ризиками необхідне застосування сучасних методів, таких як агротехнологічні інновації, цифрові рішення (Big Data, супутниковий моніторинг), стратегічне планування та диверсифікація бізнесу.

В цілому, ефективна реалізація ризик-менеджменту на аграрних підприємствах сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності, зниженню ймовірних втрат і створенню передумов для сталого розвитку галузі.

Список використаних джерел

1. Балдинюк В. Ризик-менеджмент як інструмент управління діяльності суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. Вип. 55. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-39>.
2. Бриндзя О. З. Врахування економічного ризику в управлінні підприємством. *Ефективна економіка*. № 1, 2014. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2694>.
3. Гранатуров В. М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності: проблеми аналізу. Київ: Зв'язок, 2000. 152 с.
4. Дуброва О. С. Сучасний погляд на ризик-менеджмент як важливу складову системи управління підприємством. *Стратегія економічного розвитку України*. 2012. Вип. 1(8). С. 446–452.
5. Крайнік О. М. Ризик менеджмент як інструмент регулювання економічної поведінки суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 10. С. 28–31.
6. Мех К. Р., Федулова І. В. Формування системи ризик-менеджменту на підприємстві. *Економіка та суспільство*. Вип. 43. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-58>.
7. Михайленко О. В., Ніколаєнко С. М., Насіканова О. О. Управління ризиками діяльності підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. 6. С. 144–147.
8. Формування механізму управління ризиками переробних підприємств: монографія / За ред. І. М. Посохова, В. Г. Дюжева, Ю. В. Жадан, С. В. Суслікова, І. О. Новік. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2022. 278 с. : URL:

<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b2154da4-c3af-478b-b52a-932e260a90c2/content>.

9. Бугай В.З, Мацюк О.В. Ризик-менеджмент як інструмент підвищення ефективності господарювання. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 5 (10). С. 35-40. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/10_2017/05.pdf.

10. Дьяченко Я.Я. Удосконалення системи управління ризиками інвестиційних проектів. *Наукові праці НДФІ*. 2018. № 4 (85). С. 17–29.

11. Томашук І. В., Хаєцька О. П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>.

12. Швиданенко Г. О., Приходько Л. М. Оптимізація бізнес-процесів : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 487 с.

13. Цвігун Т.В. Механізм управління ризиками в системі управління підприємством. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 2. С. 9–13.

14. Губко В. І. Механізми управління фінансово-економічними результатами діяльності аграрних підприємств : автореф. Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Одеса. 2020. 25 с. URL: <https://card-file.ontu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8d64a4c-3de6-4594-bec7-91f02d3af7f8/content/>

15. Губко В. І., Морозюк Н. С., Бабін О. О. Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства. *Регіональна економіка та управління*. 2015. №2(05) С. 26-30.